

Kétszáz esztendeje született gróf Károlyi István

1. Újpest Alapítólevele, 1840. április 5-én kelt. A Károlyi-családon belüli megegyezés után gróf Károlyi István a tulajdonában lévő területről így rendelkezett az alapítólevelében: „...nevezett Uradalomhoz tartozó Káposztás–Megyeri pusztámon felállítandó, s Új–Megyer nevet viselendő gyarmaton megtelepedni kívánó lakosok részére következő örökös, magamat, és maradékaimat kötelező szerződést adtam légyen ki...”¹ Az alapítólevél négy részből állt. Az első részben kitért az alapító arra a kérdésre, mit kaptak a megtelepedők. Így természetesen és elsősorban házhelyet. A már házzal bíró lakosok pedig „mindenféle gyárokat szabadon állíthatnak, és akár minémű kézi mesterséget vagy kereskedést a hazai törvények korlátai közt szabadon folytathatnak...”² Továbbá a Duna partján „...az Uraság által kimutatandó helyen való kikötő minden lakós által szabadon és közösen használtatik...”³ A szabad migráció lehetőségének biztosítása így történt: „Minden házzal bíró lakós a ki osztott ház helyen tett épületeket, és javításokat akárkinek szabadon eladhatja...”⁴ Az önrendelkezés, az önkormányzat legelső meghatározása így szólt: „Minden házzal bíró lakós alább leírt módon a község igazgatásában befoly.” Valamint „Jussa vagyom a Községnek maguk részére...a hazai törvényekkel nem ellenkező rendszabályokat (statutum) az Uraság helyben hagyása hozzá járultával alkotni.”⁵ A második részben azt írták elő, hogy mire köteleztek minden megtelepedőt. Ebben a házhely, a ház kiszabott mód szerinti tulajdonlását fogalmazták meg. Itt tértek ki a különböző jussokért való fizetés kérdésére. Ilyenek voltak a: büntetés, cautio, esztendei adó stb. Az építési előírások legfontosabb meghatározása ez volt: „...oda semmi nemű dísztelen, és a jó ízléssel ellenkező épületek ne tétessenek...”⁶ Az iparúzéssel kapcsolatos szabály kimondta: „Hogy a gyárok, mesterségek, és kereskedés minél előbb virágozhassanak, a megtelepedni kívánóknak előre alá kell magokat vetni azon szabálynak (statutum) mellyeknél fogva magok között sem czeheket formálni, sem az ipart megszorító kirekesztő kiváltságos leveleket (exclusivum privilegium) szerezni nem fognak;”⁷ A meghatározott minimális méretű házhelyeket apróbb darabokra szaggatni „tilalmas” volt. A minimum egész számú többszöröse megfelelő bejelentés után lehet csak tulajdon. Szigorú előírások előzték meg a visszaéléseket is. Ezt a fejezetet a közösségi életre vonatkozó szabályok zárták be: „Köteleztetik a Község az Uraságtól Templomra, Oskolára, és Község házára ingyen nyert házhelyen egy esztendő alatt az építéshez fogni, – ezen házhelyek más célra leendő fordítása egy általjában tiltatik.”⁸ Természetes, hogy az alapító képviselőiségét is el kellett ismerniük. A szabályokat szavazati többséggel, gróf Károlyi István által történt „helyben hagyással” alkothatták meg, amelyeket elfogadni és alkalmazni minden gyarmati lakos köteles volt. Alapítólevelünk harmadik része igazgatási előírásokat tartalmazott a közjó előmozdítása érdekében. Pontos leírást találtam az évenkénti köztgyűlésről, a szavazati jogról, a három évenkénti szavazásról, a betöltendő községi funkciókról, a vagyonkezelés módjáról, az árvákról való gondviselésről, a számadások vizsgálatáról, a község szolgálainak felfogadásáról és elbocsátásáról, a községi bíraskodásról és a fenytésekről, a pártfogásokról és a lakosok oltalmazásáról. Az előljárók

¹ Újpest Alapítólevele 1. fol. (Lelőhely: Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény Bp. IV. István tér 5.)

² Újpest Alapítólevele 1. fol.

³ Újpest Alapítólevele 1. fol.

⁴ Újpest Alapítólevele 1. fol.

⁵ Újpest Alapítólevele 1. fol.

⁶ Újpest Alapítólevele 3. fol.

⁷ Újpest Alapítólevele 3. fol.

⁸ Újpest Alapítólevele 4. fol.

választása a fentiekkel megegyezően „...minden hit, vallás, és nemzet különbsége nélkül.”⁹ történt. A szerződés két egyenlő példányban elkészült, egyik a levéltárba, másik a Károlyi nemzetséghez került. A Károlyi Levéltár 1827 utáni anyagai elvesztek, vagy valahol lappanganak.

Emeljük ki az Alapítólevél két legfontosabb elemét: az *iparszabadságot* és a *vallásszabadságot*. Az iparszabadság kérdése a legmeghatározóbb a fejlődés szempontjából. A továbbiakban döntő tényezőként hatott a község, majd város, a későbbi kerület, a főváros és az egész ország érdekében, valamennyiünk javára.

2. A Borovszky Samu által írott nagy összefoglaló munkában a szerző egy korábbi, 1715 és 1720 közötti összeírásra hivatkozott, amikor megállapította, hogy „A vármegye területén szoros értelemben vett kereskedőt, vagy mesterembert csak keveset találunk.” Továbbá az „1720-iki összeírás összesítő táblázata szerint volt a vármegye területén: egy ács, egy borbély, egy fazekas, két kovács, egy kőműves, egy lakatos, négy szabó, öt varga, két kereskedő, öt más foglalkozású, vagyis mindössze 31.”¹⁰ Majd egy alig hatvan évvel későbbi összeírásra utalt és Karlovsky Endrére hivatkozott: „Asztalost nem említ a jelentés, se bognárt, se kerékgyártót, se puskaagykészítőt.”¹¹ Valamit javult a helyzet a vármegyében, de nem sokat. Az összeírás ötvenkilenc szabadalmazott czéhet sorolt fel.

Az 1815. évi kisgyűlés a helytartótanács azon rendeletével foglalkozott, mely szerint a mesterlegények a szépírást s rajzolás tanító iskolák látogatására szorítottassanak.¹²

Újpest mai területén 1831-ben – Ugró szerint – csak három épület volt. Az erdészlak, a csőszház és a megyeri csárda, amely felújítva ma is létezik. Ezt az adatot vették át a többi művek írói is szépen sorban. „... gróf Károlyi István hasította ki a közigazgatásilag Rákospalotához tartozó pusztájából azt a területet, – a káposztásmegyeri pusztát – ahol Újpest alapítói megtelepdtek.”¹³ Ismétlődő helységnév a Megyer.

1832-ben Mildenberger Márton volt az első telepes. Ekkor kapott engedélyt a házépítésre. Őt követték a további telepesek. A szőlőtelepítők mellé csakhamar iparosok és kereskedők is költöztek, mivel az Alapítólevél a céheket kitiltotta, ezzel pedig szabad ipart és kereskedelmet biztosított. A település neve: Új-Megyer volt.

1836-ban keletkezett Neuschloss Bernhard épületfa vállalta, amelyet 1852-ben a közben Pestre költözött Ehrenwald Lipót vett át.

1840-ben már huszonnyolc házhelyen, huszonnégy házban 106 lakos élt. Még ebben az évben Burg Károly uradalmi inspektor, vagyis a Károlyi uradalom intézője összehívta a lakosokat. Az erről készült jegyzőkönyv szerint megvitatták az alapítólevél pontjait. Az első megválasztott főbíró Löwy Izsák volt.¹⁴ Az ő gyermekei Löwy Dávid és fia furnéros-cég, valamint Löwy Ármin és fiai fűszeresbolt a legelső újpesti vállalkozások voltak.

Csak évtizedek múlva megvalósuló törvények magvát találjuk meg ezekben az iratokban. Feltételezem, hogy ennek köszönhető az újpesti hatalmas gazdasági fejlettség. Még most is a legtöbbet termelő kerülete a fővárosnak. A többi helységekből ugyanis egészen 1872-ig – az I. ipartörvény megjelenéséig – stagnált vagy nem volt intenzív a fejlődés a megkötések miatt. 1872-ben az említett ipartörvény szüntette meg a céheket, amelyek ipartestületekké alakultak át. Az 1884-es II. ipartörvény tette kötelezővé minden községnek szakmai, azaz tanonciskolák állítását. Ilyen iskolát Újpesten a község vezetői már több évvel a törvényt megelőzőleg működtettek.

⁹ Újpest Alapítólevele 5. fol.

¹⁰ Borovszky Samu (szerk.): Magyarország Vármegyéi és Városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye. Budapest. (é.n.) Országos Monográfia Társaság. I. köt. 321. old.

¹¹ Borovszky (szerk.) ...Magyarország Vármegyéi... i.m. köt. 322. old.

¹² Borovszky (szerk.) ...Magyarország Vármegyéi... i.m. II. köt. 221. old. (Hivatkozás: Vm. Lt. 1124. sz.)

¹³ Újpest. (Monográfia) Budapest, 1968. Kézirat gyanánt. Felelős kiadó: Lajtai Endre. Készült: A Chinoin Gyógyszer és Vegyszeti Termékek Gyára Sokszorosító üzemében. 68/929. 2. old.

¹⁴ Még hosszú éveken át a választást cenzushoz, azaz vagyoni és műveltségi szint eléréséhez kötötték, mint az országgyűlési választásoknál. „Formailag megvolt a parlamentális rendszer, de a képviselők megválasztásában csak a lakosság 6 %-a vehetett részt.” In: Merényi László: Boldog békeidők...Magyarország 1900-1914. Magyar história. Gondolat, 1978. 37. old.

1841. január 17-én a közgyűlésen hangzott el először az Újpest név. Önálló kisközséggént működött a „gyarmat”. 1844 óta szerepelt az Újpest név közokiratokban. A lakosság nagyobb része idegen nyelvű és nemzetiségű volt. 1848. január 21-i testületi jegyzőkönyvben már csak Újpest szerepelt.

Amikor a Károlyi család okleveleit tanulmányozzuk, nem mulaszthatjuk el azt a 30–40 év különbséget kiemelni, amellyel Újpest az akkori településeket – az alapítólevélben megfogalmazott és a gyakorlatba bevezetett elvek alapján – megelőzte.

Az „Újpest” elnevezés későbbi, mint az a koncepció is, amelynek fejlődését köszönhetta.

Fericsán Kálmán

Emlékezés Diószegi Vilmosra

1992-től kezdve, amikor megtartották az első nemzetközi konferenciát a szibériai sámánizmusról a távoli Jakutsz városában, és amikortól szabadon lehetett kutatni terepen is ezt a témát, rendszeresen visszajártam Szibériába, hogy filmet készítsék az újjáéledő sámánizmusról. Minden évben azóta hosszabb–rövidebb időt töltöttem azokon a helyeken, ahol tanítómesterem, Diószegi Vilmos (1923–1972) is megfordult. Így gyűjtöttem a Bajkál környékén élő burjátok körében és jártam Tuvában is mindkét helyen kétszer.

Diószegi Vilmos a szibériai sámánizmus nemzetközi híru kutatója 1923. május 23-án született, így éppen ez évben lenne 75 éves, sajnos már negyedszázada halott. Ha élne bizonyára nagy örömmel és figyelemmel szemlélné az általa szeretve tisztelt szibériai kis népek körében a sámánizmus reneszánszát. Mert lényegében erről van szó, hiszen a szovjet kommunizmus összeomlása után szinte egyik hónapról a másikra megindult a szibériai nemzetiségek körében az etnikus öntudat feléledése. Ebben az új tudatosságban, az öntudatra ébredésben a legtöbb helyen központi szerep jutott a sámánizmussal.

A munkatáborokat megjárt öreg sámánok egyszeriben az etnikus kultúra megmentői, a nemzeti folklór őrzői lettek. A korábban szinte csak titokban végzett kutatások az elmúlt években felértékelődtek és többen a legnevesebb kutatók közül jó érzéssel emlékeztek Diószegire, aki az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején milyen nagyjelentőségű kutatómunkát végzett és aki biztatta a szibériai kutatókat, hogy bátran foglalkozzanak a saját népeik kultúrájával, kitüntetetten a sámánizmussal.

Az elmúlt években sikerült találkoznom és megörökítenem több orosz kutató visszaemlékezését Diószegire, köztük többen vele együtt dolgoztak, segítette neki (mint tolmácsok, vagy mint helyi szakértők). Apró részletek ezek a nagy tudós portréjához, a róla kialakítandó emberi és tudósi arcképhez. Ezeket a megnyilatkozásokat gyűjtöttük össze ebben a rövid írásban.¹

N. O. Saraksinova, a burját sámánizmus és mitológia neves kutatója így emlékezett a magyar kutatóval való találkozásra:

„Diószegi Vilmos nagyon komoly kutató volt, tele kíváncsisággal. Igyekezett minden percet kihasználni, hogy dolgozhasson. Engem kértek fel, hogy legyek segítségére a sámánokra vonatkozó adatok összegyűjtésében. Az illetékes burját szervek megbízásából gyűjtőútra mentem vele és nagyon elégedett voltam az anyaggal. Bejártuk szinte az egész burját földet, elmentünk minden olyan helyre, ahol adatközlőt reméltünk, olyan embert, aki jártas a burját sámánizmusban. Megismerttem Diószegit a sámánokkal, meg a helybeli lakosokkal is. Tanulmányozhatta a burját nép életmódját, táplálkozását, viseletét, a különféle népi játékokat, sőt ő maga is bekapcsolódott a játékba. Aztán megmutatta a burjátoknak, hogyan járják a magyarok a csárdást. Ilyen kedves emlékek maradtak meg bennem. Nagyon munkabíró, nagyon közlékeny ember volt, azonnal megtalálta az emberekkel a közös hangot min-

¹ A riportok eredetije látható a Diószegiről szóló portréfilmben *A Sámán kutató* c. televíziós filmben – Magyar Televízió; Rendezte: *Hoppál Mihály* 1997. – 48 perc. (Az orosz szövegeket fordította *Kovács Zoltán*.)

Barij sámán, hétköznapi viseletben, Diószegi Vilmossal (1960)

denkivel. Meg tudta szólaltatni a sámánokat, akik minden félelem nélkül mondták el neki szövegeiket.

Diószegi mindezt magnetofonra vette, s mert burját nyelven nem értett, én jegyeztem minden szöveget, és amikor véget ért a gyűjtőtűt, elkészítettem neki a fordításokat, átadtam neki, hogy hasznosíthassa az újtjelentésében, majd pedig a publikációiban. Két alkalommal jött el burját földre, másodszor is én kísértem el a gyűjtőtűra. Akkor még mélyebbre akart lehatolni a sámántudat mélyébe, még jobban meg akarta ismerni a sámánok ideológiáját, világképét és pszichológiáját, vagyis lelki világát.

Nagyon érdekes volt például a találkozás a Hanhajevvel, az öreg sámánnal. Az öreg sámán kitűnő ismerője volt a burját hagyományoknak, és tudott kamlálni,² meg értett a gyógyításhoz is. Például mesélt egy asszonyról, akinek hosszú időn át nem volt gyereke. Elment hozzá, ráolvasásokkal kezelte, s az asszony hamarosan teherbe esett, gyereket szült. Kérdezte az öreget, sámánösktől örökölte-e tudását. Azt mondta, nem származik sámánok nemzetségéből, de anyai ágon rokonai éltek vagy két kilométernyi távolságra, ezeknek a rokonoknak voltak sámánöseik, így az öreg unokatestvéri ágon örökölte a tudását...

Diószegi megkérte az öreg sámánt arra is, hogy készítson neki egy olyan pálcát, aminek lőfeje van és a sámán lovát jelképezi. Az öreg külön ezért elment az erdőbe, kiválasztotta a megfelelő fát, megfaragta és Diószeginek ajándékozta. Nagyon nagy tekintélye volt az öreg sámánnak, tisztelte mindenki, aki ismerte.

Más vidéken is készítettünk felvételeket. Jártunk azon a vidéken is, amelyet később elárasztottak a Bratszki tenger vizével, meg jártunk azon a vidéken, ahol egy évszázada Hangalov gyűjtött. Diószegi megismerkedett Hangalov lányával, aki megmutatta nekünk apja irattárát, tele roppant érdekes adatokkal. Nekem a nemzetségfa volt érdekes, mert Hangalov apai és anyai ágon is sámán nemzetségből származott. Mindezek az anyagok, amiket ott kimásoltam, otthon vannak nálam, meg azok is, amelyeket Diószegivel együtt jegyeztünk le. Senkinek nem adtam tovább, de magamnak még nem volt időm feldolgozni.

² Kamlálni = Az altáji törökség körében használt *kam* = sámán szóból oroszított igealak, a sámán rituális tevékenysége.

Másutt, ahol jártunk, nem mondhatnám, hogy igazi sámánokkal találkoztunk, de voltak közöttünk szép számmal öregek, akik sok ráolvasást tudtak. Sokat összegyűjtöttünk: esőhívó ráolvasásokat, olyanokat, amelyekről a fű nő a legelőn, az állat egészséges marad. De azután elérkeztünk egy olyan vidékre Burjátában, ahol már igazi sámánokkal találkoztunk.

Volt ott egy sámán, meg több férfi, akik egész sámánrepertoárjukat hagyták lejegyezni. Mindez magnón van. Diószegi pedig közben állandóan fényképezett. Ezeknek a képeknek egy részét közölte a szibériai sámánokról írott könyvében."

Miderma, egy akkor még fiatal történésznő 1996-ban így emlékezett az 1958-as találkozására:

„Akkor egy nagyon távoli vidéken voltunk, repülőgépen mentünk oda. Mostanában hajó jár oda. Egy napin hívtak bennünket a járási pártbizottságra s azt mondták, van itt egy külföldi tudós, megparancsolták, hogy foglalkozzam vele. Összeismertettek bennünket egy faluban, Íj a neve, akkor itt dolgozott. Ott talált sámánokat, de nem volt tolmácsa.

A sámánok visszaemlékezéseit írta le papírra, meg rajzolt sokat. Akkor ő abban a faluban, a todzsai járásban, akkoriban nagyon rossz volt minden. Nem volt semmi, az élet a régi módon zajlott. Sok gond volt az étkezésével: nem volt semmi olyan hely, étterem vagy mi, ahol étkezhetett volna. Nem volt semmiféle étkezési lehetőség, evett, amit talált.

Rettenetesen sokat dolgozott. Éjt nappallá téve, az éjszaka kellős közepén is. Még enni sem ért rá. Nem tudom, annyit dolgozni bizonyára nagyon nehéz. Ez rövidíti meg az életet. Igen, dolgozott, állandóan érdeklődött, kérdezősködött, igaz, nagyon jól beszélt oroszul. Ha oroszokkal beszélt, nem kellettem, de ha a tuvaiakkal, akkor én fordítottam. Később már egészen jól értette a mi nyelvünket is, a számokat már tudta. Ott mi találtunk nagyon jó sámánokat, fényképezte őket s ezek a sámánok sokat beszéltek neki, az egyik azt mondta, hogy volt egy nagyon erős sámán asszony, és meg is akarta mutatni, hol van eltemetve, mert régen magasra temették, egy állványra az igazi sámánokat.

Azután elmondták, hogy milyen öltözeteket viselt a sámán, minden részletét, Diószegi meg mindent leírt, mindent lerajzolt. Ezen a kis falun kívül másutt nem voltunk, ott ragadtunk hosszabb időre, mert nagyon rossz volt az időjárás – hidegek jártak, havazott, ez úgy augusztus 10-e tájt lehetett, augusztus 14-én visszajöttünk ide.

Akkor a sámánkodás be volt tiltva, irtották a sámánokat, mind elpusztították, börtönbe csukták. Nehéz idők voltak akkor, nem voltak jogaik. Még a sámánok rokonait is üldözték! Azután mégis csak rendbe jöttek a dolgok, elindulhatott a nyugati vidékekre, az volt a célja, hogy eljusson a Baj-tajgai járásba. Repülőgéppel akart menni. Beültették egy szürke Volgába s reggel elindultunk, akkoriban nem volt ilyen út, nem volt aszfalt, később kezdték építeni.

Ott egy jó sámánasszonyt találtunk. Szép tiszta jurtában lakott, sámánolt és összeesett". (Ezt filmre vették és lefényképezte Diószegi, ahogy azt a „Sámánok nyomában Szibéria földjén” című művében leírta és a fotó is megjelent!)

Mongus B. Kenin-Lopszan, ma a tuvai sámánizmus világhírű kutatója, hazájában pedig a leghíresebb költő-író, a nemzeti hagyományok ápolója. Ő alapította a *Düngür* (sámándob) nevű szövetséget, amely a tuvai sámánok egyesülete. Így emlékezett:

„Egyszer azután mondják, jött egy külföldi tudós, egy magyar kutató, orientalista és néprajzkutató, Diószegi Vilmos. Ott szállt meg, ahol a Tuvai Történelmi, Nyelvi és Irodalomtudományi Kutatóintézet van. Egy olyan tuvait választott munkatársául, aki nagyon jó ismerte az anyanyelvét és egyben jól beszélt oroszul, noha ő maga is nagyszerűen beszélt oroszul. Bejárta az egész környéket, megfordult távolabbi járásokban, eljött hozzánk a múzeumba, megismerkedtem vele, s kérdezte, vannak-e a múzeumban sámánokra vonatkozó tárgyak, emlékek. Mondtam, hogy vannak. – S megmutatja? – Egyelőre nem mutatjuk, egyetlen egy sámán öltözetet mutattunk meg neki. Kérdezi, hol van a gyűjtemény? Mondtam, hogy ott, ahol a múzeum fő raktára van. Nagyon szerette volna megnézni a sámán kellékeket. Azt feleli, ez a kiküldetésének fő célja, neki a fő kutatási területe. Akkor megmutatták neki a sámánok kellékeit, holmijait, amelyeket a múzeum nem egy éve, hanem sok-sok éve őrzött már. Megnézte. Nem szólt egy szót sem. Másnap eljött, megint megnézte, dolgozott mellettük, egytől-egyig megnézte valamennyi holmit, amelyek bőrből, fából, fémből voltak készítve. Megnézte... azután azt mondta: Miért nem mutatják meg a népnek kincseiket? – Hogy-hogy

kincseket? A sámánok holmijai, mint kincsek? Ő meg azt feleli: Ezek a maguk nemzeti kincsei, világméretekben is felbecsülhetetlen értékű kultúra. Meg kell mutatni!”

Jurij Seikin, etnomuzikológussal 1992-ben Jakutskban készítettünk interjút:

„Diószegi Vilmostal akkor ismerkedtem meg, amikor az evenki sámán eszközökről írott cikkét olvastam, amelyben nagyon érdekes összehasonlításokat tesz az evenki és burját sámánizmusról. Később elolvastam a nanaj sámánokról írott cikkét, amelyben a sámándaikat elemzi roppant érdekesen. Amikor pedig az Altajban dolgoztam, ott megismerkedtem egy kitűnő kutatóval, Szatljajevvel, aki együtt dolgozott Diószegivel.

Szatljajev, aki maga kumandin, még Potapovnak a híres pétervári sámánkutatónak a tanítványa volt, elkísérte Diószegit a gyűjtőútjaira. Szatljajev elbeszéléseiből kitűnt, hogy Diószegi roppant érdekes hangfelvételeket készített a gyűjtőúton. Ezek a felvételek egy olyan időszakból maradtak fenn, amikor az altaji sámánizmus zenei anyagával még senki sem foglalkozott. Diószegi készített elsőnek ilyen átfogó gyűjtést, s én, mint népzene kutató, egészen fellelkesültem ezektől a felvételektől. Gyűjtöttem azóta is az Altajban, főleg a kumandinok között, s végighallgatva Diószegi hangfelvételeit, most már van lehetőségem, hogy az akkori sámánok énekes teljesítményét összehasonlítsam a mai előadókéval. Hiszen Diószegi gyűjtései idején (ez 1964-ben volt – H. M.) a sámán gyakorlat csak bujkálva, titokban élhetett, minden módon takargatni kellett a hivatalos szervek elől. Nyíltan nem gyakorolhatták ezt a tevékenységet, mert politikai megtorlás várt rájuk.

Mégis egészen más volt a helyzet, ha külföldi jött, még olyan „saját” külföldi is, mint az önök hazájából egy szocialista országból. „Szent tehén” lett Diószegiből, akinek minden meg volt engedve, s ha egyszer a sámánok érdeklík őt, hadd foglalkozzék velük, nem tiltották neki. Ha Szatljajev önállóan akart volna ilyen munkába fogni, nagyon nehéz dolga lett volna, de mert külföldit kísért, ő is szabadon gyűjthetett sámánanyagot. S hozzáteszem, Diószegi munkamódszere nagyon hatott rá, tükröződik a munkáin is. Meglátszik ez azokon a szövegeken, amelyeket Diószegivel együtt jegyzett le.

Diószegi gyűjtőúton, Rincsen mongol folklórkutatóval.

Úgy gondolom tehát, ha egyszer lehetőség nyílik rá, hogy Szatlajev ellátogasson Magyarországra, meg tudja osztani a magyar kutatókkal ennek a közös munkának az eredményeit. Annál is érdekesebbek ezek, mert Szatlajev hivatalosan, a nyilvánosság előtt a pártszervezetek történetével foglalkozott, a nagyszerű néprajzkutató, de később megírt egy kitűnő monográfiát a kumandinokról, és nagyon büszke erre a munkájára. Rettenetes dolog, hogy ezt az embert annak idején 'nem rendeltetészerűen használták', s most, amikor már szabadon törődhetne a fő dolgával, eljárt az idő, most már nyugdíjon kell élnie, már elmúlt 60 éves. Egy tudós sem tudja megismételni a maga életét. Ráadásul eltávoztak azok az emberek is, akiktől teljesebb adatokat lehetne gyűjteni. Igaz, vannak a kultúrában olyan zárványok, amelyeket korábban nem is gyanítottunk, de az adatokat legjobb olyanoktól összegyűjteni, akik ismerői a hagyománynak, s ezek az ismerők már kiöregedtek, eltávoztak az élők sorából. S ez Szatlajev személyes tragédiája." (Szatlajev 1995-ben meghalt – H. M.)

N. A. Alekszejev a szibériai török népek sámánizmusának legismertebb kutatója. Novoszibirszkben él és jakut származású és így emlékezett vissza az első találkozására a magyar kutatóval:

„Diószegi Vilmossal 1963-ban találkoztam. Abban az időben anyagot gyűjtött a szibériai sámánizmusról, konzultált a szakemberekkel. Én akkoriban fiatal aspiráns voltam, éppen csak kezdtem az aspirantúrát s úgy mondhatom, egy utat járunk. Középtermetű, erős testalkatú szép férfi volt, aki egész valójával szerette a néprajztudományt. Igen mélyen érdeklődött a régi vallás, a sámánizmus iránt. S éppen azok a népek foglalkoztatták, amelyekkel akkoriban én is foglalkozni kezdtem: elsősorban a szibériai török nyelvű népek. Nagyon érdekes gyűjtőmunkát végzett a tofalarok, északi altajiak között, elment a hakasszokhoz s magnetofon-felvételeket készített olyan sámánokkal, akik akkoriban már igen csak éltes korban voltak, vagyis akiktől később már nem lehetett volna adatokat gyűjteni, hiszen nem sokkal azután meghaltak...

Ezekre a gyűjtőutakra jó helyismerettel rendelkező emberek kísérték el: az észak-altajiakhoz, kumandinokhoz egy helyi néprajzkutató, Pavel Alekszandrovics Szatlajev kísérté el, aki Kumangyinei című érdekes könyvében írta le népét. Diószegi és Szatlajev páratlan anyagot gyűjtött össze, amelyből a legértékesebbnek éppen a sámándalokat tartjuk, azt, amelyet egy százesztendő s sámántól, Karszaj Satabalovtól jegyeztek le. De nagyon értékesek Diószegi hakasz feljegyzései is. Úgy gondolom Diószegi Vilmos óriási munkát végzett a szibériai sámánizmus kutatása, a szibériai őslakos népek kultúrájának megismerése terén, sokat tett annak érdekében, hogy megismerjük azoknak a népeknek az ősi kultúráját, amelyek Szibériából vándoroltak ki. Úgy gondolom, kötelességünk, hogy közzé tegyük, a hangfelvételekről lejegyezzük, és közlétegyük mindazokat az adatokat, amire már nem futotta Diószegi Vilmos életéből. Tudom, vannak kutatók, akik nagyon sokat tesznek annak érdekében, hogy Diószegi hagyatéka közkinccsé válják. Ha mi publikáljuk az ő anyagát, akkor már tettünk valamit a tudomány fejlődéséért."

Hoppál Mihály

